

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ БЕЗПЕКОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ПРАВА

*Орест Володимирович Мартин<sup>1</sup>*

| Опубліковано | Секція | УДК        |
|--------------|--------|------------|
| 30.09.2025   | Право  | 342:351.86 |

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21189745>

**Анотація.** Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності, структури та напрямів удосконалення нормативно-правового механізму безпекового розвитку держави права з урахуванням необхідності забезпечення балансу між захистом державних інтересів, правами людини, принципом верховенства права та ефективністю діяльності державних органів влади. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування, реалізації та вдосконалення правових засад безпекового розвитку держави права. У статті розкрито зміст нормативно-правового механізму безпекового розвитку держави права як цілісної системи правових норм, принципів, процедур, повноважень, гарантій і форм контролю, спрямованих на забезпечення стійкості держави, захист прав людини, підтримання конституційного ладу та зміцнення правової визначеності у сфері безпеки. Обґрунтовано, що безпековий розвиток у правовій державі не може зводитися лише до силового реагування на загрози, оскільки його основою має бути законність, пропорційність, підзвітність, прозорість діяльності державних органів влади та недопущення свавільного обмеження прав і свобод громадян. Визначено, що нормативно-правовий механізм охоплює конституційні засади, закони, підзаконні акти, стратегічні документи, інституційні процедури взаємодії, парламентський, судовий, адміністративний і громадський контроль. Доведено, що ефективність такого механізму залежить не лише від кількості нормативних актів, а від їхньої узгодженості, практичної реалізованості, здатності своєчасно реагувати на внутрішні та зовнішні загрози, а також від наявності реальних гарантій захисту людини від можливого зловживання владою. Особливу увагу приділено проблемам правових прогалин, колізій, декларативності стратегічних документів, недостатньої координації між державними органами влади та потреби посилення відповідальності посадових осіб.

**Ключові слова:** держава права, безпековий розвиток, нормативно-правовий механізм, правове регулювання, національна безпека, верховенство права, права людини, державні органи влади, правова визначеність, громадський контроль

**REGULATORY AND LEGAL MECHANISM OF SECURITY DEVELOPMENT OF THE RULE OF LAW**

**Abstract.** The purpose of the study is to theoretically substantiate the essence, structure and directions of improving the regulatory and legal mechanism of security development of the rule of law, taking into account the need to ensure a balance between the protection of state interests, human rights, the principle of the rule of law and the effectiveness of the

<sup>1</sup> ORCID ID 0009-0008-7898-7171  
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»  
(м. Львів, Україна)

activities of state authorities. The object of the study is social relations that arise in the process of forming, implementing and improving the legal principles of security development of the rule of law. The article reveals the content of the regulatory and legal mechanism of security development of the rule of law as a holistic system of legal norms, principles, procedures, powers, guarantees and forms of control aimed at ensuring the stability of the state, protecting human rights, maintaining the constitutional order and strengthening legal certainty in the security sphere. It is substantiated that security development in a state governed by the rule of law cannot be reduced only to a forceful response to threats, since its basis should be legality, proportionality, accountability, transparency of the activities of state authorities and the prevention of arbitrary restrictions on the rights and freedoms of citizens. It is determined that the regulatory and legal mechanism includes constitutional principles, laws, by-laws, strategic documents, institutional procedures for interaction, parliamentary, judicial, administrative and public control. It is proven that the effectiveness of such a mechanism depends not only on the number of regulatory acts, but also on their consistency, practical implementation, the ability to respond in a timely manner to internal and external threats, as well as on the availability of real guarantees of human protection from possible abuse of power. Special attention is paid to the problems of legal gaps, conflicts, declarativeness of strategic documents, insufficient coordination between state authorities and the need to strengthen the responsibility of officials.

**Keywords:** rule of law, security development, regulatory and legal mechanism, legal regulation, national security, rule of law, human rights, state authorities, legal certainty, public control

### Вступ

**Актуальність проблеми.** Актуальність теми зумовлена тим, що сучасна держава функціонує в умовах постійного ускладнення внутрішнього та зовнішнього середовища, де безпека вже не може розглядатися лише як питання оборони, правопорядку чи реагування на окремі загрози. Вона постає як комплексна умова стабільного існування суспільства, захисту прав і свобод людини, збереження конституційного ладу, забезпечення економічної стійкості, соціальної рівноваги та ефективної діяльності державних органів влади. Саме тому нормативно-правовий механізм набуває особливого значення, оскільки він формує правове підґрунтя для узгодження безпекових цілей держави з принципами верховенства права, законності, пропорційності, відповідальності та недопущення свавільного обмеження прав людини. При такого роду умовах особливо важливо, щоб безпековий розвиток не перетворювався на хаотичне реагування на загрози, а спирався на чітко визначені правові норми, процедури, повноваження, гарантії та механізми контролю. Нормативно-правове регулювання дає змогу встановити межі діяльності державних органів влади у сфері безпеки, визначити їхню відповідальність, забезпечити прозорість ухвалення рішень і сформувати баланс між інтересами держави та правами громадян. Разом із цим, в періоди криз, воєнних загроз, політичної нестабільності, економічних потрясінь або інформаційного тиску саме право постає ключовим інструментом недопущення руйнування демократичних засад державності, адже воно не лише дозволяє державі діяти ефективно, а й обмежує її дії вимогами правової визначеності та суспільної легітимності. Важливість дослідження цієї теми полягає також у тому, що безпековий розвиток держави права потребує не окремих фрагментарних рішень, а цілісної системи нормативного забезпечення, здатної поєднати стратегічне планування, правове регулювання, інституційну взаємодію, громадський контроль і практичне виконання ухвалених рішень. Нормативно-правовий механізм у цьому напрямі являється не лише сукупністю законів та підзаконних актів, а й засобом формування стійкої моделі державного управління, у

якій безпека розглядається через призму захисту людини, суспільства і держави як взаємопов'язаних елементів. На нашу точку зору, особлива наукова й практична значущість теми полягає в необхідності оцінювання того, наскільки чинні правові інструменти здатні своєчасно реагувати на нові загрози, не порушуючи при цьому базові принципи правової держави. Ідеться про потребу вдосконалення законодавства, усунення правових прогалин і колізій, підвищення узгодженості між стратегічними документами та реальними управлінськими практиками, а також забезпечення належного контролю за діями суб'єктів безпекової політики.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Наукове осмислення нормативно-правового механізму безпекового розвитку держави права потребує звернення до праць, у яких розкриваються базові категорії законності, верховенства права, демократії, громадянського суспільства, пропорційності та співвідношення міжнародного й внутрішньодержавного права [1-10]. У цьому аспекті важливою є позиція О. В. Мінченко [1], який зазначає, що сучасна інтерпретація категорії «законність» не може обмежуватися лише формальним дотриманням приписів нормативно-правових актів. Законність у сучасній правовій державі повинна розглядатися як складна правова характеристика діяльності державних органів влади, що охоплює відповідність їхніх рішень не лише букві закону, а й загальним принципам права, справедливості, правової визначеності та захисту прав людини. Важливим теоретичним джерелом для розкриття теми є також праця А. М. Колодія [2], у якій досліджується концепція громадянського суспільства, проблема узгодженості теоретичних підходів та емпіричних моделей його функціонування. Автор звертає увагу на те, що громадянське суспільство не можна розглядати лише як сукупність недержавних організацій або як сферу, відокремлену від держави. Ідеться про простір суспільної активності, свободи, самоорганізації та контролю за владою, який забезпечує реальну дієвість демократичного устрою. Окреме значення для формування теоретичного підґрунтя дослідження має праця К. О. Савчука та О. В. Драчова [3], у якій розкрито генезис проблеми співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права. Дослідники акцентують увагу на тому, що питання взаємодії міжнародних і національних правових норм є одним із ключових для сучасної правової системи, оскільки держава не може ізольовано визначати власні правові стандарти, особливо у сферах, пов'язаних із правами людини, безпекою, міжнародними зобов'язаннями та міждержавною співпрацею. Значну наукову цінність для дослідження має праця С. В. Шевченко [4], у якій розглянуто принцип пропорційності у вітчизняній доктрині права, включаючи дискусійні та малодосліджені аспекти його застосування. Автор підкреслює, що принцип пропорційності є одним із важливих засобів оцінювання допустимості втручання держави у права і свободи людини.

**Метою дослідження** є теоретичне обґрунтування сутності, структури та напрямів удосконалення нормативно-правового механізму безпекового розвитку держави права з урахуванням необхідності забезпечення балансу між захистом державних інтересів, правами людини, принципом верховенства права та ефективністю діяльності державних органів влади. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування, реалізації та вдосконалення правових засад безпекового розвитку держави права.

### Результати

Нормативно-правовий механізм безпекового розвитку держави права слід розглядати як цілісну систему правових норм, принципів, процедур, повноважень і гарантій, через які держава організовує захист людини, суспільства, територіальної цілісності, конституційного ладу, економічної стабільності та публічного порядку. Його

сутність полягає не лише в наявності законів, що регулюють сферу безпеки, а й у здатності цих законів забезпечувати передбачувану, законну та контрольовану діяльність державних органів влади. Правова держава не може будувати безпеку на свавільних рішеннях, оскільки будь-яке втручання у права людини має бути обґрунтованим, пропорційним і таким, що здійснюється відповідно до закону. Саме тому безпековий розвиток у правовій державі поєднує два взаємопов'язані напрями. Перший напрям пов'язаний із формуванням ефективної системи реагування на загрози, кризові явища, правопорушення, зовнішній тиск, інформаційні ризики, економічну нестабільність і загрози суверенітету. Другий напрям передбачає недопущення того, щоб безпекова політика ставала засобом надмірного контролю над суспільством або виправдання обмеження демократичних свобод. Відтак, нормативно-правовий механізм являється основою для узгодження сили держави з обмеженнями права, а інтересів безпеки з правами громадян. У цьому полягає головна особливість держави права, адже вона не лише захищає себе, а й робить це через законні, прозорі та підзвітні процедури (табл.1).

Таблиця 1

**Основні елементи нормативно-правового забезпечення безпекового розвитку**

| Елемент                | Характеристика                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Конституційні засади   | Конституційні засади визначають фундаментальні положення правового розвитку держави, закріплюють права і свободи людини, принцип поділу влади, засади законності, суверенітету, територіальної цілісності та відповідальності держави перед суспільством                           |
| Закони у сфері безпеки | Закони конкретизують повноваження державних органів влади, визначають правовий статус суб'єктів безпекової політики, порядок запобігання загрозам, реагування на кризові ситуації, захисту населення, охорони громадського порядку та забезпечення стійкості державного управління |
| Підзаконні акти        | Підзаконні акти деталізують процедури, інструкції, порядок взаємодії, службові алгоритми, правила обміну інформацією, порядок реагування на конкретні види загроз і особливості виконання законодавчих положень                                                                    |
| Стратегічні документи  | Стратегії, концепції та програми визначають пріоритети безпекового розвитку, формують довгострокове бачення захисту держави, встановлюють цілі, очікувані результати, напрями реформування та ключові завдання для державних органів влади                                         |
| Механізми контролю     | Контроль охоплює парламентський нагляд, судовий захист, адміністративну перевірку, громадський моніторинг, внутрішній службовий контроль і юридичну відповідальність посадових осіб                                                                                                |

*Сформовано авторами*

На практиці такий механізм не рідко стикається з правовими прогалинами, колізіями, декларативністю стратегічних документів, слабкою координацією між державними органами влади, недостатньою відповідальністю посадових осіб і формальним характером контролю. Небезпека полягає в тому, що за наявності великої кількості нормативних актів система може залишатися недостатньо ефективною, якщо ці акти не узгоджені між собою або не мають реальних процедур виконання. Крім того, безпекове законодавство має постійно оновлюватися відповідно до нових загроз, серед яких можна назвати воєнні, інформаційні, кібернетичні, економічні, соціальні, екологічні та інші ризики. Однак оновлення законодавства не повинно означати необмежене розширення повноважень держави. Навпаки, правова держава потребує

такої моделі, за якої посилення безпекових можливостей супроводжується посиленням контролю, прозорості, юридичної відповідальності та захисту прав людини. На нашу точку зору, перспективний розвиток цього механізму має ґрунтуватися на кількох ключових напрямках, а саме систематизації законодавства, усуненні суперечностей між нормативними актами, чіткому визначенні компетенцій державних органів влади, підвищенні якості стратегічного планування, розвитку судового й громадського контролю, а також упровадженні регулярного оцінювання результативності безпекової політики (табл.2).

Таблиця 2

Проблеми та напрями вдосконалення нормативно-правового механізму  
безпекового розвитку

| Проблема або напрям удосконалення       | Характеристика                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Правові прогалини                       | Правові прогалини виникають тоді, коли певні суспільні відносини у сфері безпеки залишаються недостатньо врегульованими або взагалі не мають належного нормативного забезпечення. Особливо небезпечними вони є у сферах, де потрібне швидке реагування держави |
| Колізії між нормативними актами         | Колізії виникають тоді, коли різні нормативні акти по-різному регулюють однакові або споріднені питання. У сфері безпеки це може призводити до неузгодженості дій, затримок у реагуванні, суперечок між органами влади та зниження ефективності управління     |
| Декларативність стратегічних документів | Стратегічні документи не рідко містять правильні загальні цілі, але не завжди визначають конкретні механізми реалізації, відповідальних виконавців, строки, ресурси та критерії оцінювання результативності                                                    |
| Недостатній контроль                    | Недостатній контроль проявляється у формальному характері перевірок, слабкій відповідальності посадових осіб, обмеженій відкритості інформації та низькому рівні залучення суспільства до оцінювання безпекової політики                                       |
| Потреба в оновленні законодавства       | Нові загрози постійно змінюють характер безпекової політики, тому законодавство має своєчасно реагувати на воєнні, інформаційні, кібернетичні, економічні, соціальні й екологічні виклики                                                                      |
| Підвищення правової культури            | Правова культура охоплює розуміння законності, повагу до прав людини, здатність громадян користуватися правовими механізмами захисту та готовність посадових осіб діяти відповідально                                                                          |

*Сформовано авторами*

Особливе місце займає питання взаємодії суб'єктів, які забезпечують безпековий розвиток держави права. До таких суб'єктів належать законодавчі, виконавчі та судові органи влади, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування, спеціалізовані служби, громадянське суспільство, експертне середовище та міжнародні партнери. Водночас провідна роль належить саме праву, оскільки воно визначає не лише повноваження кожного суб'єкта, а й порядок їхньої взаємодії. Без чіткого нормативного розмежування компетенцій може виникати дублювання функцій, управлінська неузгодженість, конфлікт повноважень або ситуація, коли відповідальність за ухвалені рішення розмивається між різними органами. У державі права безпека не може забезпечуватися тільки адміністративними наказами чи

силовими методами. Вона потребує постійного правового супроводу, якісної координації, належного інформаційного обміну, прозорості процедур і можливості оскарження незаконних дій. Значення громадянського суспільства також є суттєвим, адже суспільний контроль допомагає виявляти недоліки, зловживання, неефективність і надмірне втручання держави у приватну сферу.

### Висновки

Проведене дослідження нормативно-правового механізму безпекового розвитку держави права дозволяє стверджувати, що дана проблематика має не лише теоретичне, а й виразне практичне значення. Безпековий розвиток держави не може зводитися лише до розширення повноважень державних органів влади, посилення адміністративного контролю або ухвалення великої кількості нормативно-правових актів. Його сутність полягає у формуванні такого правового порядку, за якого держава здатна ефективно реагувати на загрози, але водночас залишається обмеженою правом, підзвітною суспільству та зобов'язаною гарантувати права людини. Узагальнюючи наведене, можна зазначити, що нормативно-правовий механізм безпекового розвитку держави права потребує постійного вдосконалення, оскільки загрози змінюються швидше, ніж традиційні правові системи встигають на них реагувати. Водночас оновлення законодавства не повинно означати відмову від правових гарантій або зниження рівня захисту прав людини. Навпаки, саме в умовах зростання безпекових викликів принципи законності, верховенства права, пропорційності, демократії та громадського контролю набувають ще більшого значення. На нашу точку зору, ефективна модель безпекового розвитку держави права має поєднувати сильну спроможність держави реагувати на загрози з чіткими правовими межами її діяльності. Лише за таких умов безпека не буде протиставлятися свободі, а постане як необхідна умова її реального забезпечення, захисту людської гідності, стабільності суспільства та легітимності державної влади.

Таким чином, нормативно-правовий механізм безпекового розвитку держави права являє собою важливу основу стабільного, законного й демократично спрямованого функціонування держави, оскільки саме через нього забезпечується узгодження безпекових інтересів із принципами верховенства права, правової визначеності, відповідальності державних органів влади та захисту прав людини. Проведене осмислення теми дозволяє стверджувати, що безпека в державі права не повинна розглядатися як підстава для необмеженого розширення владних повноважень, адже її реальне значення полягає у створенні умов для захисту людини, суспільства і держави на законних, прозорих і контрольованих засадах. Водночас ефективність такого механізму залежить від якості законодавства, узгодженості нормативних актів, чіткості компетенцій суб'єктів безпекової політики, дієвості судового, парламентського й громадського контролю, а також від здатності держави своєчасно реагувати на нові загрози без порушення демократичної природи правового порядку. Відтак, подальше вдосконалення нормативно-правового механізму має бути спрямоване на усунення правових прогалин і колізій, підвищення практичної результативності стратегічних документів, посилення відповідальності посадових осіб та формування такої моделі безпекового розвитку, у якій правова держава не лише захищає себе від загроз, а й гарантує людині свободу, гідність, справедливість і впевненість у законності дій держави.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Мінченко, О. В. (2012). Особливості сучасної інтерпретації категорії «законність». *Держава і право*, (56), 48–52.

2. Колодій, А. М. (1999). Концепція громадянського суспільства: проблема узгодженості теоретичних підходів та емпіричних моделей. *Громадянське суспільство як здійснення свободи*. Центральньо-східноєвропейський досвід, 21–38.
3. Савчук, К. О., & Драчов, О. В. (2010). Генезис проблеми співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 93(II), 128–134.
4. Шевченко, С. В. (2019). Принцип пропорційності у вітчизняній доктрині права: дискусійні та малодосліджені аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки, 30(69)(1), 103–110.
5. Гринюк, Р. (2010). Правова держава і демократія: питання взаємодії та взаємозв'язку. *Право України*, (7), 45–46.
6. Петришин, О. В. (2009). Верховенство права в системі дії права. Проблеми законності, (100), 18–30.
7. Луців, О. (2013). «Формальні» концепції верховенства права у сучасній науковій літературі. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, (57), 60–67.
8. Заєць, А. (1998). Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування). *Вісник Академії правових наук України*, (1), 3–13.
9. Пархоменко, Н. М. (2010). Гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина: проблеми сутності та змісту. *Правова держава*, (21), 130–137.
10. Штангрет, А., & Силкін, О. (2024). Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. *Наукові інновації та передові технології*, 9(37), 227–237. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237)